

Кунтій А.І.,
кандидат юридичних наук, доцент,
слідчий (Територіальне управління
Держаного бюро розслідувань,
розташованого у місті Хмельницькому)

ДОПИТ СВІДКІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕННЯ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ШЛЯХОМ САМОКАЛІЧЕННЯ АБО ІНШИМ СПОСОБОМ

Повномасштабна збройна агресія проти України з 2022 року спричинила зростання кількості військових злочинів і, відповідно, навантаження на органи досудового розслідування. Одним із найпоширеніших правопорушень є ухилення військовослужбовців від несення військової служби, відповідальність за яке передбачено ст. 409 Кримінального кодексу України. Динаміка кримінальних проваджень за цією статтею свідчить про наявність системних проблем у забезпеченні військової дисципліни та ефективності правозастосування. Практика розслідування таких злочинів виявила низку труднощів: складність доведення умислу, документування фактів самокалічення, симуляції хвороб, підроблення медичних документів, а також проблеми у взаємодії між слідчими органами, командуванням, ВСП і медичними установами. Виклики цифрового середовища додатково ускладнюють процес фіксації доказів. У цих умовах актуальним є розроблення науково обґрунтованої криміналістичної методики розслідування правопорушень, передбачених ст. 409 КК України, яка враховувала б специфіку військової служби та особливості воєнного часу.

Проблеми методики розслідування військових злочинів досліджували вітчизняні науковці, зокрема Ю. П. Аленін, В. Д. Берназ, В. Г. Гончаренко, В. А. Журавель, О. О. Юхно, А. Г. Воєвода, В. В. Давиденко, М. І. Карпенко, В. В. Тимошко та інші. Проте спеціальні криміналістичні дослідження, присвячені ухиленню від військової служби шляхом самокалічення або в інший спосіб, залишаються поодинокими.

Статистика кримінальних проваджень за ст. 409 КК України свідчить про поступове зростання кількості таких злочинів. Зокрема, у 2020 році зареєстровано 21 провадження (8 обвинувальних актів), у 2021 – 33 (14 актів), у

2022 – 177 (26 актів), у 2023 – 221 (71 акт), у 2024 – 256 (53 акти), а протягом січня–жовтня 2025 року – 417 проваджень, із яких 95 завершено направленням обвинувальних актів до суду [1]. Отримані дані свідчать про стале зростання кількості кримінальних правопорушень цієї категорії та наявність істотних труднощів під час їх розслідування. Основні проблеми полягають у доведенні умислу військовослужбовців, що вдаються до самокалічення чи інших способів ухилення від служби. Зазначене обумовлює необхідність розроблення науково обґрунтованої й практично орієнтованої методики розслідування злочинів, передбачених ст. 409 КК України.

Свідки вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з ухиленням від військової служби, зазвичай виявляються в ході службового розслідування. Непрямими свідками можуть бути військовослужбовці та працівники військового формування, які проводили розслідування, працівники ВСП, а також медичні працівники закладів охорони здоров'я, де проходив лікування військовослужбовець, чи особи, що видавали документи, на підставі яких відбулося ухилення. Прямими свідками є ті, хто безпосередньо спостерігав ухилення або самокалічення, а також родичі та інші особи, обізнані з обставинами.

Під час допиту свідків та очевидців, включаючи командирів, підлеглих, медичних працівників та близьких родичів, слід з'ясувати обставини проходження військової служби, наявність захворювань, випадки симуляції чи самокалічення, використання підроблених документів, висловлення небажання проходити службу, а також наявність нестатутних взаємовідносин у підрозділі. Допити в умовах воєнного стану доцільно проводити з дотриманням положень частини 11 статті 615 КПК України, що забезпечує правову безпеку та точність фіксації доказів.

У разі відмови від виконання обов'язків військової служби слід встановити характер службових та особистих взаємин між командиром та підлеглим, обставини та форму відмови. Важливо зафіксувати, у присутності яких осіб відбулася відмова, як вона вплинула на стан дисципліни у підрозділі та які наслідки настали. Необхідно також оцінити попереднє ставлення

військовослужбовця до служби, наявність конфліктів із командуванням, мотиви поведінки та стан здоров'я особи, що ухиляється. У випадках групової відмови від виконання обов'язків слідчий має ретельно з'ясувати наявність спільності умислу між учасниками, їхнє місцезнаходження та взаємодію в момент відмови, незалежно від наявності попередньої змови. Паралельно слід встановити очевидців та інших учасників подій, які можуть надати свідчення щодо самокалічення, симуляцій, подання підроблених документів чи інших дій, що слугували ухиленню від служби.

Під час допиту слід уточнити конкретні дії особи для уникнення служби, наявність обговорень із іншими, обставини подання документів, участь інших осіб у підготовці або передачі підроблених документів, фізичний та психологічний стан на момент вчинення дій, а також можливі спроби приховати правопорушення або вплинути на інших із метою введення слідства чи командування в оману. У разі суттєвих розбіжностей у показаннях доцільно провести одночасний допит двох або більше свідків для з'ясування причин таких суперечностей.

Таким чином, повномасштабна збройна агресія проти України спричинила значне зростання військових злочинів, зокрема ухилення від несення військової служби, що створює додаткове навантаження на органи досудового розслідування. Аналіз практики та статистики кримінальних проваджень за ст. 409 КК України свідчить про наявність труднощів у доведенні умислу, документуванні самокалічення та симуляцій, підробленні документів, а також у процесуальній взаємодії слідчих, командування та медичних установ. Установлено, що свідки та очевидці подій є ключовими для з'ясування обставин ухилення, а допити повинні враховувати мотиви, обставини, наслідки дій військовослужбовців і можливу спільність умислу. Наявність цифрових та документальних доказів потребує ретельного вивчення та фіксації для забезпечення об'єктивності розслідування. Загалом, дослідження підтверджує необхідність розроблення спеціалізованої криміналістичної методики досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 409 КК України.

Список використаних джерел

1. Звіт про зареєстровані кримінальні провадження та наслідки їх досудового розслідування: статистичні дані Офісу Генерального прокурора за 2020–жовтень 2025 рр. URL: <https://www.gp.gov.ua> (дата звернення 08.11.2025).